

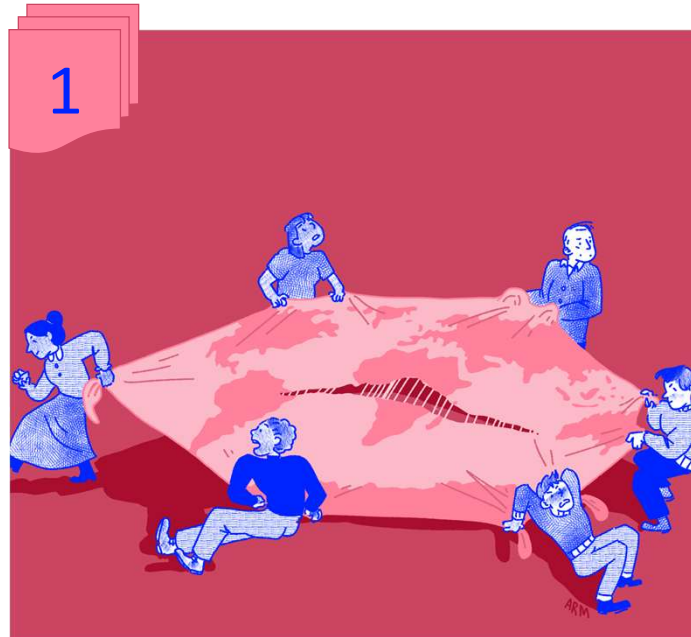
Vrijheid

WAT STAAT ER OP HET SPEL?

Inleiding Positieve en
negatieve vrijheid

Petra Bolhuis

Maieutiek 2026

MaieutiekVrijheid_2026

1

1

Inleiding Snyder (1969)

- Timothy Snyder bekleedt vanaf 2025 de eerste Temerty-leerstoel Moderne Europese Geschiedenis aan de Munk School of Global Affairs and Public Policy aan de Universiteit van Toronto. Hij was tot voor kort werkzaam in de als hoogleraar geschiedenis aan Yale University. Hij werkte in de gevangenis met gedetineerden aan het concept vrijheid.
- Hij spreekt vijf en leest tien Europese talen. Boeken: Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin (2010); On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century (2017); en The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America (2018).
- Snyder's werk is verschenen in veertig talen en heeft diverse prijzen ontvangen, waaronder de prijs van de Václav Havel Foundation, en de Hannah Arendt Preis für Politisches Denken.

MaieutiekVrijheid_2026

2

2

Berlin positieve en negatieve vrijheid

- Berlin (1909-1997) werd in Riga (Letland, toen Rusland) geboren, maar verhuisde (1919) naar Engeland. Zijn hoofdwerk gaat over het plurale denken: op elke vraag is niet één juist antwoord, en alle antwoorden die juist zijn kunnen niet in één harmonieus stelsel worden ingevoegd. (Bron: Kleine klassieken, Twee vormen van vrijheid)
- Maar dat gezegd hebbende verzet hij zich tegen subjectivisme en relativisme. We hebben een minimale gedeelde moraal en over waarden kan rationeel gediscussieerd worden. Heeft invloed op Rorty.
- Hij verzet zich tegen een eenduidige cultuur en erkent de waarde van gedeelde cultuur en tradities.

MaieutiekVrijheid_2026

3

3

De achtergrond van Berlins denken over vrijheid

- Berlin schrijft over vrijheid vanuit een kritiek op ideologieën die sinds generaties invulling hebben gegeven aan de inhoud van het goede leven. Daarbij werd hulp geboden aan mensen die nog niet 'vrij waren' of 'de vrijheid niet aankonden'. Deze hulp was niet altijd vrijwillig en nam ook de vorm aan dat mensen nog niet konden begrijpen dat ze hulp nodig hadden voordat ze 'écht vrij' konden zijn.
- Daardoor is hij erg gericht op de negatieve vrijheid waarbij mensen het recht zouden moeten hebben om helemaal zonder inmenging te doen wat zij willen.

MaieutiekVrijheid_2026

4

4

Wat is het?

Positieve en negatieve vrijheid. De termen komen oorspronkelijk uit zijn inaugurele rede, Oxford 1958.

Verwarrende termen, want ze bevatten geen waardeoordeel!
(voor het gemak: denk aan het medische gebruik ervan.)

Negatief is vrijheid van

Van obstakels, inmenging en dominantie.

Positief is vrijheid tot

Tot het kiezen van eigen doelen en eigen toekomst.

MaieutiekVrijheid_2026

5

5

De misvatting die ook wel doorschemert bij Snyder

Vaak wordt gezegd wordt gezegd dat het Berlin vooral gaat om bevrijding van ketenen. (o.a. 'The philosophy book' p. 280)

Het klopt dat hij pleit voor de aandacht voor negatieve vrijheid en zich zorgen maakt over de invulling van de positieve vrijheid, maar het gaat hem niet om negatieve vrijheid per se.

Het gaat hem juist om de rol die de erkenning (citaat B. 60) als individu speelt, waardoor mensen steeds weer af zullen zien van negatieve vrijheid. Zijn waarschuwing: 'De Verlichting en het socialisme denken dat (tijdelijk) minder negatieve vrijheid een betere wereld brengt, maar zetten daarmee de deur open naar onvrijheid'.

MaieutiekVrijheid_2026

6

6

De redelijkheid van de onvrijheid als middel om tot vrijheid te komen

- Berlin legt op blz 51 uit dat de gedachte dat er een goede wereld bestaat die mensen kunnen begrijpen met hun rede maakt dat het redelijk is om te zeggen: “Ook dwang is een soort opvoeding. Zo leer je de grote deugd van gehoorzaamheid aan mensen die boven je staan. Als je je eigen belangen als rationeel wezen niet kunt begrijpen, kun je van mij niet verwachten dat ik je tijdens het proces van rationalisatie raad geef of je wensen inwillig (B 51).’
- Dat deze redenering géén vrijheid beschrijft, dát is het punt dat Berlin wil maken. Zijn inzet is de plurale, soms voor anderen irrationele, menselijke waardigheid.

MaieutiekVrijheid_2026

7

7

De waardigheid

- “ik zoek niet gelijke wettelijk vastgelegde rechten en ook niet de vrijheid om te doen wat ik wil (al zou ik dat ook kunnen wensen), maar wel zoek ik een toestand waarin ik voel dat ik, omdat ik als zodanig word aanvaard, iemand ben met verantwoordelijkheid, met wiens wil rekening gehouden wordt gehouden, omdat ik daar recht op heb, ook al word ik aangevallen en vervolgd voor wat ik ben of verkies te doen. Dit is een hunkering naar status en erkenning. De armste mens in Engeland moet net als de grootste een eigen leven kunnen leiden.” (B.60)

MaieutiekVrijheid_2026

8

8

De

- “Het overgrote deel van de mensheid is in veruit de meeste gevallen bereid geweest deze eis te laten vallen ten gunste van andere doeleinden: veiligheid, status, welvaart, macht, deugd, beloningen in het hiernamaals; of rechtvaardigheid, gelijkheid, broederschap en vele andere waarden, die geheel of ten dele onverenigbaar lijken te zijn met het bereiken van de grootste mate aan individuele vrijheid, en die deze vrijheid voor hun eigen verwezenlijking zeker niet als voorwaarde vooraf nodig hebben.” (B.68)

MaieutiekVrijheid_2026

9

9

Beide soorten vrijheid doen er toe

- Berlin zelf zegt dat het hem gaat om de erkenning dat deze twee aspecten die beide ‘vrijheid’ genoemd worden onderscheiden moeten worden om de deur niet open te zetten voor tirannie uit naam van een toekomstige vrijheid.
- Hij zegt dat het niet gaat om twee verschillende interpretaties van één begrip, maar om twee sterk afwijkende, onverenigbare houdingen ten opzichte van de doeleinden van het leven. Er zijn compromissen nodig omdat ze niet tot elkaar te herleiden zijn. Beide strevingen horen bij de diepst gevoelde belangen van de mensheid (B.75).

MaieutiekVrijheid_2026

10

10

De negatieve vrijheid benadrukt

- De invloed van het begrip negatieve vrijheid werd groot in een tijd waarin andere ook uit Rusland gevluchte filosofen en economen elke vorm van positieve vrijheid gingen zien als een belemmering (Hayek, Rand, Friedman). Eerst in de VS en later via de UK in Europa.
- Dan krijgt Berlin naam als bedenker van de relatie tussen tirannie en positieve vrijheid en wordt in de politiek, economie en filosofie alle aandacht gericht op de negatieve vrijheid. Dát is waar Snyder zich tegen keert en waar het boek mee begint.

MaieutiekVrijheid_2026

11